

LUNDS
UNIVERSITET

Språk- och litteraturcentrum
Översättarutbildningen

EXAMENSARBETE VT 2012
MAGISTER I ÖVERSÄTTNING
DEL 2: ANALYS

Den dolda betydelsen

Intertextualitet och värderingar i en religiös text

Författare:

Elisabet Landgren

elisabet_landgren@hotmail.com

Handledare:

Henrik Gyllstad, engelska

Mari Mossberg, svenska

Sammandrag

Den här uppsatsen grundar sig på en översättning av en religiös text från klostret Taizé. Uppsatsen inleds med en källtextanalys med utgångspunkt i Lennart Hellspong och Per Ledins (1997) modell samt Jonny Karlssons (2000) definition av *predikan*. Därefter kommer ett kortare kapitel om överväganden inför översättningen, följt av en längre översättningskommentar där jag diskuterar funktionell översättning enligt Lita Lundquists (2007) definition.

Fokus i uppsatsen ligger på problemen vid översättning av bibelcitrat, där den svenska och engelska översättningen inte stämmer överens, och de värderingar som ligger invävda i källtexten och måste föras vidare till mottagaren. Syftet har varit att diskutera hur viktigt det är att översättaren förstår helheten i texten för att källtextens budskap inte ska gå förlorat.

Nyckelord: översättning, religiös text, funktionell strategi, översättning i översättningen, värderande språk

Engelsk titel: The Hidden Meaning – Intertextuality and Values in a Religious Text

Innehållsförteckning

Sammandrag	2
1. Inledning	4
2. Källtextanalys	4
2.1 Presentation av källtexten	4
2.2 Situationskontext	5
2.3 Intertextualitet	6
2.4 Ideationell struktur	7
2.5 Interpersonell struktur	7
3. Överväganden inför översättningen	9
3.1 Svårigheter vid översättningen	9
3.2 Översättningsstrategi	10
4. Översättningskommentar	11
4.1 Ordval – <i>Frailty</i>	11
4.2 Synonymer för Satan	12
4.3 Versaler och böjningsändelser	13
4.4 Citat	13
4.5 Meningsbyggnad och syftningar	17
4.6 Ett värderande språk	18
5. Sammanfattning	20
Litteraturförteckning	21

1. Inledning

Denna magisteruppsats ingår som avslutande kurs i första året vid översättarutbildningen vid Lunds universitet. I analysen som följer kommer jag framför allt att utgå från den modell som används i boken *Vägar genom texten* av Hellspong & Ledin (1997). Jag kommer att fokusera på intertextualitet, situationskontext, ideationell struktur och interpersonell struktur. Därefter kommer jag att diskutera några av de problem som uppstod vid översättningen, framför allt terminologin och citaten som används.

2. Källtextanalys

2.1 Presentation av källtexten

Källtexten som ligger till grund för denna uppsats heter *Blessed in Our Human Frailty* och är en av 16 texter som kallas ”Short writings from Taizé”. Dessa kortare, religiösa texter är skrivna av munkar från klostret Taizé i Frankrike och publicerades på klostrets hemsida år 2009. *Blessed in Our Human Frailty*, text nr 11, är skriven av Broder Richard och finns tillgänglig så att vem som helst kan läsa den. Tanken är att alla dessa texter ska översättas och så småningom finnas tillgängliga på hemsidan för svenska läsare. För tillfället verkar det dock oklart exakt när detta kommer att ske och antagligen kommer det bero på hur fort de får tag i översättare, eftersom dessa översättningar sker på en frivillig basis utan betalning.

På hemsidan förklaras texterna så här:

These short texts from Taizé, written by some of the brothers, wish to offer an approach to the fundamental wellsprings of the faith. Inspired by the experience of the young adult meetings that take place around the community year after year, they examine questions that are vital for Christians today.

Utifrån detta citat kan man konstatera att texten framför allt riktar sig till kristna läsare. Kristna texter är oftast inte exkluderande, eller har åtminstone inte syfte att vara det. Tyvärr kan dock den specialiserade terminologin och intertextualiteten exkludera vissa läsare. Alla 16 texter är tänkta att ta upp frågor och problem som är centrala för kristna människor. Källtexten riktar in sig på frågor kring Jesu mänsklighet och hans frestelser i öknen. Den påminner mycket om en predikan i innehållet, även om en predikan generellt hålls muntligt av en präst framför en församling. Men i *Predikans samtal* definieras predikan också som ett ”i någon mening gudomligt ord” (Karlsson 2000:20). En predikan ska alltså förmedla Guds budskap till lyssnarna. Följande definition angående predikningar är också intressant:

Oavsett om predikan sker i direkt anslutning till en speciellt utvald bibeltext eller ej, sker predikan alltså ändå alltid på basis av bibeln. Predikan är på det ena eller andra sättet alltid textbaserad. (Karlsson, 2000:22)

Då källtexten utgår från berättelser från Bibeln, förklarar deras betydelse och sedan tar upp hur detta kan appliceras på kristna människor i dagens samhälle, tycks den mycket väl passa in på denna definition och följer många av predikans riktlinjer.

2.2 Situationskontext

Källtexten har uppkommit i en mycket tydlig kontext och diskurs med gamla traditioner. Klostret Taizé grundades 1940 av Broder Roger (Taizés hemsida) och har sedan dess blivit ett välkänt namn inom kristna kretsar. Varje år anordnas det resor med konfirmander, församlingsmedlemmar och privatpersoner som kommer till klostret. I svenska kyrkor är det också vanligt att man sjunger lovsånger som kommer därifrån. Många kristna har alltså hört talas om eller kommit i kontakt med bröderna och klostret vid olika tillfällen. Men den kristna diskursen kan ibland tyckas vara sluten och det är därför inte så konstigt att många som är obekanta med kyrkan och kristendomen kanske inte känner till Taizé.

Källtexten riktar sig till alla intresserade, framför allt kristna. Eftersom den har skapats och publicerats med ett tydligt syfte – att undersöka en av de frågor kristna står inför – knyts den an till vad som kan kallas en verksamhet (Hellspång & Ledin 1997:50), en organisation bunden till en tid och plats med ett tydligt syfte. Då texten uppstår i en så pass tydlig kontext, blir det också tydligt vem som är den tänkta mottagaren (Hellspång & Ledin 1997:52). Som det ovan nämnda citatet från hemsidan visade är texten tänkt att vara till hjälp för kristna läsare, men ligger också uppe så att vem som helst som är intresserad kan läsa den.

Källtexten innehåller en hel del bibelcitater och begrepp som visar att textens läsare förväntas ha viss förkunskap. Samtidigt kan man nog konstatera att läsaren i detta fall förväntar sig att författaren, sändaren (Hellspång & Ledin 1997:53), ska kunna mer, eftersom texten på sätt och vis är undervisande. Källtexten är skriven av en munk som, liksom en präst, förväntas ha fått mer kunskap genom studier och erfarenhet inom religion och därför ska kunna leda och hjälpa kristna som inte har den kunskapen. Mottagaren litar i det här fallet på att sändaren kan klargöra berättelsen om Jesus i öknen och hur den berättelsen kan appliceras på mottagarens upplevelser i dagens samhälle. Att källtexten framför allt vänder sig till kristna läsare är också tydligt i hur texten är framlagd. Författaren argumenterar utifrån

berättelser i Bibeln, men argumenterar inte för att berättelserna är sanna. Han förväntar sig att läsaren, precis som han, ska tro att de är det. Han bryr sig inte om att förklara att de saker Jesus förväntas göra är omöjliga, utan förväntar sig att läsaren ska förstå att Jesus visst kan göra de sakerna, även om han låter bli. Författaren lägger alltså ett stort ansvar på läsaren och förväntar sig att den ska känna till kristendomens lära och vara villig att gå djupare i en av dess centrala frågor, snarare än att skrapa på ytan.

2.3 Intertextualitet

Källtexten utgår från Bibeln, en av världens äldsta böcker, så det är naturligt att det finns en stark vertikal intertextualitet (Hellspong & Ledin 1997:56) med citat från och hänvisningar till Bibeln, framför allt från Matteusevangeliet men även från Lukasevangeliet, Johannesevangeliet, Femte Mosebok, Hebreerbrevet med flera. Många stycken i texten ser ut på det här sättet:

EX 1

At the Jordan there was the voice from heaven, the voice of God his Father: "This is my beloved Son; in him I place all my joy" (Matthew 3:17). In the desert, what that voice affirmed will twice be called into question: "If you are Son of God..." (Matthew 4:3, 6). (KT, rad 94 ff.)

Författaren förlitar sig mycket på bibelcitat, vilket ingår i en stark kristen tradition. Bibeln själv är full av intertextualitet – i Nya testamentet hänvisar man till Gamla testamentet och tvärtom. Bibeln själv, och hela kristendomen, är beroende av intertextualitet. Ingen text står helt för sig själv, opåverkad av andra. Ernst Wendland (2003) tar upp detta i "A Literary Approach to Bible Translation".

The unified nature of the Scriptures as a diverse but interrelated collection of sacred texts is enhanced by the large amount of intertextuality that it features. Any given book typically contains many quotations, allusions, echoes, and motifs of religious texts that were composed earlier in time, especially texts that were more or less canonized. (Wendland 2003:183)

Ett exempel på intertextualitet i källtexten är exempel 2 nedan, där Jesus själv citerar Femte Mosebok:

EX 2

But Jesus does not move, does not argue and quotes a single verse: "It is written: You will not put the Lord your God to the test" (Deuteronomy 6:16 and Matthew 4:7). (KT, rad 439 ff.)

Intertextualitet i källtexten är alltså väldigt påtaglig, som ett resultat av att källmaterialet, Bibeln, är så pass full av intertextualitet.

2.4 Ideationell struktur

Ideationell struktur handlar om innehållet i texten, bland annat om de teman som finns. I källtexten finns det ett mycket tydligt ”makrotema” (Hellspong & Ledin 1997:118), en röd tråd som går igenom texten – Jesus. Eller kanske snarare Jesus som människa. Källtexten utgår från berättelsen om Jesus i öknen, där det också finns ett tydligt tema som är Jesu mänsklighet. Eftersom källtexten fokuserar på denna berättelse och under hela texten tar upp citat från och knyter an till den, kan man säga att källtexten är ”monotematisk” (Hellspong & Ledin 1997:120). Texten är centrerad kring detta större ämne, men det finns också några mikroteman i texten, som man kan ta från de rubriker som finns: tillit, ödmjukhet och tålmod. De olika rubriker som finns i texten och förklaringen som finns i början (rad 10) gör att temat är explicit (Hellspong & Ledin 1997:121). Genom att redan från början klargöra vad texten handlar om, och sedan hålla sig till det ämnet, är det inte mycket som lämnas outsagt.

Källtexten har alltså ett tydligt makrotema och flera mikroteman, men den har också flera propositioner, som att Jesus är stark i sin bräckliga mänsklighet. Även om texten framför allt undersöker berättelsen om Jesus i öknen, så försöker den också svara på frågor som uppkommer vid läsningen av berättelsen. I citatet ovan från klostrets hemsida kan vi också se att viljan att besvara sådana frågor är ett av skälen till att skriva denna text. Texten börjar med en beskrivning av var Jesus befinner sig och vad som händer. Han frestas av djävulen i öknen, som utsätter honom för tre prövningar. Vid två av dessa ger han Jesus tillfälle att visa sin gudomliga kraft, något som Jesus avstår ifrån. En fråga som uppstår för läsaren blir då: Varför använder inte Jesus de krafter han har? Källtexten försöker sedan att svara på den här frågan och undersöker varför det är så viktigt för Jesus att hålla kvar vid sin mänskliga sida. Författaren tar itu med prövningarna en efter en och förklarar varför Jesus agerar som han gör och varför Jesu vägran att agera i slutändan är en styrka snarare än ett nederlag. Makropropositionen (Hellspong & Ledin 1997:122) blir alltså att Jesus är stark i sin mänsklighet och att detta går att applicera på kristna idag, eftersom författaren i slutet av texten vänder sig direkt mot läsaren och går igenom detta.

2.5 Interpersonell struktur

Till skillnad mot många vetenskapliga artiklar som strävar efter objektivitet, så finns det hos många religiösa texter en stark vilja att knyta an till läsaren. I många predikningar utgår talaren från personliga erfarenheter, för att lyssnarna ska kunna relatera till det de hör. Jonny Karlsson förklarar detta i *Predikans samtal* på ett mycket tydligt sätt:

Predikanten måste tala som en som själv står under denna dom, som en som själv är ifrågasatt och som befinner sig mitt kampen mellan Gud och djävul, och som längtar efter det ord som bereder rum åt Gud. [...] Predikan står och faller med personligt engagemang (Karlsson 2000:37)

Det är viktigt att predikanten, eller författaren i källtextens fall, kan relatera till mottagarna. Många ser sin kristna tro som något djupt personligt, något som relateras till känslor och inte förnuftet, och behöver veta att andra känner likadant. Författaren skriver visserligen inte om sig själv och sina egna erfarenheter, men han visar ändå tydligt att han identifierar sig med läsaren, genom att visa att han och läsaren befinner sig i samma situation, vilket kan ses i följande exempel och framåt:

EX 3

This affords us an opportunity to clarify the meaning of these words. The word "temptation" is familiar to us; we say it for instance in the Our Father. But in reality it is somewhat ambiguous. Is temptation the seduction of evil? We can be tempted by good things, however: tasty food, a beautiful concert, an excursion with friends...(KT, rad 161 ff.)

Genom att här använda *we* inkluderar han sig själv och erkänner att han också utsätts för frestelser. Han står alltså inte över läsaren, utan brottas med samma problem och står på samma nivå. Detta blir ännu tydligare senare i texten, då den byter fokus från Jesu prövningar till hur berättelsen påverkar kristna idag:

EX 4

We do not need to pretend or to impress. Jesus did not need to appear strong in front of the devil. God does not expect us to be able to deal fully with all problems. It is enough for us to continue to walk in the footsteps of Christ. (KT, rad 960 f.)

Författaren fortsätter att använda *we* och *us* när han talar om Jesu och vår mänsklighet och visar då att det han undersöker inte är något som han redan har insikt om och därför ska lära ut till läsaren, utan att det är något som alla kristna ska ta åt sig och fortsätta att fundera över, antagligen under hela sitt liv.

Författaren involverar även läsaren i källtexten genom att använda frågor som läsaren själv kan tänkas ställa, som i detta exempel:

EX 5

If he is the Son of God, conceived by the Holy Spirit, why must the Holy Spirit still come down upon him? (KT, rad 791 ff.)

Författaren har här syftet att "få kontakt och skapa igenkänning" (Hellspong & Ledin 1997:163). Han anspelar på en nära relation till läsaren och visar att han förstår hur denne

tänker. Det blir ett sätt för läsaren att känna att man interagerar med texten, istället för att distanseras från den.

Författaren använder också ord som ofta inte används i vetenskapliga artiklar, som *astonishing*, *exceptional*, *profound* – ord som inte nödvändigtvis har en religiös anknytning, men som definitivt är laddade med värderingar. Ingo (2007) skriver att de flesta ord på något sätt har ett känslvärde. Ord kan väcka antingen ”positiva eller negativa känslreaktioner” hos läsaren (Ingo 2007:109). I källtexten finns det flera ord med en tydlig positiv laddning, särskilt när författaren beskriver Jesus. *Astonishing*, *exceptional*, och *profound* är några adjektiv som används som dels visar på en mycket positiv laddning i texten, men de visar också på att språket är storslaget – författaren skriver om ett storslaget ämne, så det är naturligt att språket också visar detta. Men det finns också andra ord som visar på en positiv värdering i texten (min kursivering):

EX 6

Those three attitudes are a serene acceptance of our human condition. *Trust*: I do not live by myself, but by the word that assures me that I am loved. *Humility*: I do not need to be able to do everything. *Patience*: it is not necessary to reach the goal right away; what I am grows and matures in the time that God gives me. (Rad 998 ff.)

De tre nyckelorden i texten är *trust*, *humility* och *patience*; tre ord som för de flesta antagligen representerar tre positiva saker. Förutom det positiva känslvärde som redan finns i orden så förklarar dessutom författaren varför detta är egenskaper läsaren bör sträva efter. Så det finns en stark positiv värdering i det språkbruk som används, som reflekterar författarens åsikter.

3. Överväganden inför översättningen

Källtexten har som syfte att genom en bibelberättelse undersöka ett centralt ämne inom kristendomen – Jesu mänsklighet – och hjälpa läsarna att bättre förstå detta ämne. Texten präglas framför allt av en stark intertextualitet med mycket citat från Bibeln, som man kan förvänta sig av en religiös text. Översättningen kommer publiceras på Taizés hemsida och kommer ha samma målgrupp som källtexten – enda skillnaden är att läsarna talar svenska, och därför måste översättningen anpassas efter svenska bibelöversättningar. Förutom direkta citat finns det också hela tiden anspelningar på Bibeln, så det gäller att se till att de olika begreppen stämde överens för att inte förvirra läsaren. Det finns också en stark personlig ton som är viktig att behålla.

3.1 Svårigheter vid översättningen

Eftersom Bibeln redan finns översatt är det viktigt att använda sig av redan etablerade citat, men ibland stämmer inte de svenska översättningarna överens med de engelska och då har jag blivit tvungen att titta på andra översättningar. Jag har i detta fall använt mig dels av Bibel 2000, den nyaste översättningen som används inom Svenska Kyrkan, och dels översättningen från 1917. Men jag hade fått tillstånd av min uppdragsgivare att använda mig av båda översättningarna, vilket gjorde arbetet betydligt lättare.

Det var också viktigt att se till att de namn och termer som används i källtexten blir korrekt översatta, då författaren ofta pratar om begrepp som finns i Bibeln. Han pratar till exempel vid några tillfällen om *the slanderer* vilket på svenska blir antingen *åklagaren* eller *anklagaren* beroende på vilken bibelöversättning man följer. När han sedan pratar om var Jesus befinner sig använder han orden *wilderness* och *desert*, fast i den svenska bibelöversättningen används bara *öken*. Det var alltså viktigt att hela tiden anpassa måltexten efter Bibeln och se till att begreppen stämde överens.

Källtexten påminner mycket om en predikan och författaren strävar efter att knyta an till läsaren. Det finns en stark personlig ton i texten, även om författaren inte delar med sig av personliga erfarenheter. Han visar tydligt att han identifierar sig med läsaren genom att använda *we* mycket, vilket betyder att läsaren och författaren befinner sig i samma situation och brottas med samma problem. Det är viktigt att behålla den personliga tonen vid översättningen, så att måltextens läsare på samma sätt kan identifiera sig med författaren.

3.2 Översättningsstrategi

Vid översättningen har jag försökt att så mycket som möjligt anpassa texten efter dess tänkta läsare. Eftersom källtexten förlitar sig så mycket på bibelcitat, som redan är översatta, krävdes det ibland en viss omskrivning och anpassning för att budskapet i källtexten skulle vara tydligt i måltexten. Det handlar till stor del om att se till att översättningen blir funktionell:

Ved en funktionel oversaettelse, der sikrer at den oversatte tekst opfylder den samme, eller en anden, funktion i den nye kontekst. Funktionen skal ses i forhold til den nye modtagergruppe og denne bestemmer derfor udformningen af oversaettelsen, bestemmer hvor meget der skal forklares, og hvor meget der kan blive overladt til den nye modtagers inferenser. (Lundquist 2007:37)

Även om arbetet med översättningen också innebar att till viss del imitera tonen i källtexten, så handlade det framför allt om att anpassa texten efter den nya målgruppen

4. Översättningskommentar

I det här avsnittet kommer jag att ta upp de problem och svårigheter som uppstod vid översättningen av källtexten. Det gäller sådant som ordval, anpassning av måltexten och översättning av citat. Jag kommer också ta upp värdeord i källtexten och hur viktigt det är att fånga de värderingarna för att budskapet i källtexten ska komma fram i måltexten, så att översättningen blir funktionell.

4.1 Ordval – *Frailty*

Terminologin orsakade problem vid flera tillfällen. Det svåra var för det mesta inte översättningen i sig, utan att tonen i källtexten skulle framgå även i måltexten. Det var viktigt att ordvalen stämde överens med källtexten och den kristna traditionen. Ett ordval som krävde noggrann fundering var ordet *frailty* som dök upp redan i titeln på rad 7. Jag valde här *bräcklighet* i måltexten, vilket inte var helt uppenbart från början. Enligt *Norstedts stora engelsk-svenska ordbok* (2000) översätts *frail* (*frailty* finns inte i lexikonet) med *bräcklig*, *skör*, *spröd*, *vek*, *svag*, *klen* och så vidare. *Svaghet* är möjligtvis den översättning som ligger närmast till hands, men ordet *weakness* finns i källtexten på rad 1010 och därför måste *svaghet* användas vid den översättningen. I detta avseende verkar det även som att författaren menar att människor inte bara är svaga, utan att de på vissa sätt är bräckliga och sköra – det vill säga att människor, i brist på ett bättre uttryck, lätt går sönder. Ordet *bräcklig* förekommer dessutom i kyrkliga sammanhang, vilket var det främsta skälet till att jag använde det i måltexten. Ett exempel i *Den svenska psalmboken* är en bön som kallas ”Överlåtelsebönen” (2002:1741) där det står:

Jag prisar din vishet,
du som tar till dig det svaga och skadade
och lägger din skatt i bräckliga lerkärl

Här menas det alltså att vi människor är bräckliga lerkärl. Med denna bön som utgångspunkt verkade alltså *bräcklighet* vara passande i denna text. Det ska även medges att det låter mer poetiskt med *bräcklighet* än med *svaghet*.

Valet av ordet *bräcklighet* var inte bara viktigt i titeln på texten, utan det återkom även senare. I källtexten förekommer *frailty* på raderna 141, 153, 360, 718, 733 och 936 i liknande sammanhang som i titeln. Dessutom förekommer *frail* på rad 731: ”He is still a human being, frail and alone”. Taget ur sin kontext skulle den här raden fungera mycket väl om man

översatte *frail* med *svag*, förutsatt att *weakness* inte användes i källtexten. Om man inte hade tillgång till källtexten samtidigt som man läste måltexten skulle man antagligen inte reagera på detta ordval. Men för en översättare är det viktigt att vara konsekvent och behålla den ton som författaren till källtexten har använt.

4.2 Synonymer för Satan

Förutom Jesus är det Satan som författaren nämner oftast i källtexten. Så pass viktig är hans roll i berättelsen som undersöks att författaren tar sig tid att noggrant förklara varifrån Satan har fått sitt namn. Liksom Jesus och Gud har Satan flera olika namn. Bara i källtexten refereras han till som *Satan*, *the devil*, *ha-satan*, *ho diabolos*, *the slanderer*, *examiner* och *adversary*. Det finns visserligen många synonymer för Satan på svenska också, men det var viktigt att rätt term användes vid rätt tillfälle. Till exempel kunde *the slanderer* översättas med *anklagare* eller *åklagare*. *Anklagare* är termen som används i Jobs bok i Bibel 2000, medan *åklagare* används i översättningen från 1917. *Åklagare* verkade vara den term som de flesta skulle kunna känna till och förstå, så därför valde jag den.

Författaren förklarar i källtexten både var orden *Satan* och *djävul* kommer ifrån. Namnet Satan kommer från *ha-satan* som ”designates the adversary” (KT, rad 211). Detta bekräftas av Henry Ansgar Kelly i *Satan: A Biography*:

The Hebrew word *satan* is a common noun meaning ”adversary.” (Kelly 2006:31)

Eftersom *satan* används både på engelska och på svenska är det här inga problem vid översättningen. Det intressanta är att författaren går så djupt in på detta begrepp och sedan använder *the devil* oftare än *satan* i texten. Han förklarar också att ordet *devil* kommer från det grekiska ordet *ho diabolos*. Enligt författaren kommer det från ett verb som betyder ”to carry over, to traduce” (KT, rad 217). Enligt Nationalencyklopedins hemsida är detta sant även för det svenska *djävul*. Hade dessa ord inte haft samma ursprung hade det inneburit en del problem, eftersom jag då hade fått ta ställning till om jag skulle skriva en helt egen förklaring eller referera till den engelska källtexten. Lyckligtvis behövdes inte detta.

Anledningen till att synonymerna till Satan blir en så viktig del av översättningen är att man som översättare måste förstå vad hela texten handlar om. Det är inte så enkelt som att författaren skriver om Satan. I de flesta fall använder han sig av *the devil*. Det är inga versaler – alltså är det inget namn eller någon titel. Kelly (2006) skriver att det kan finnas flera olika djävlar i Bibeln – det är inte alltid den Satan som är med i skapelseberättelsen. Antagligen har

författaren tänkt på detta när han skrev artikeln och därför inte använt sig av namnet Satan. Som översättare bör man känna till detta, så att man korrekt kan fånga de teologiska diskussioner som finns i källtexten.

4.3 Versaler och böjningsändelser

Några misstag som uppstod i början av översättningen handlade för det mesta om de synonymer och tilltalsnamn som ges Gud, Jesus och Anden. Uttrycken *Son of God* och *the Holy Spirit* förekommer ofta. Gud refereras dessutom till som *Father*. Engelskan och svenskan skriver titlar på olika sätt och engelskan använder ofta versaler. Rent instinktivt skrev jag först *Guds Son* och *den Heliga Anden*, men efter jämförelse med psalmboken och Bibeln var det tydligt att detta inte var korrekt. Istället för *Guds Son* bör man skriva *Guds son*, eftersom det är genitiv. Detta är också tydligt i Bibeln, till och med i ett av bibelorden som används i måltexten på rad 96: ”Om du är Guds son” (Matt 4:3). Men stor bokstav verkar användas i sådana tillfällen då ordet blir ett tilltalsnamn eller en sorts titel. Detta händer bland annat i trosbekännelserna i psalmboken (min kursivering):

Vi tror på Gud *Fader* allsmäktig,
Himmelens och jordens skapare.
Vi tror ock på Jesus Kristus,
hans enfödde *Son*, vår Herre (Den svenska psalmboken, Apostoliska trosbekännelsen)

...och på den helige Ande, Herren och livgivaren,
som utgår av *Faderns* och *Sonen*,
på honom som tillika *Fadern* och *Sonen*
tillbedes och äras (Den svenska psalmboken, Nicenska trosbekännelsen)

Även då man skriver om Anden används liten bokstav vid *helig*. Man använder även maskulinändelsen *-e* på adjektivet istället för *-a*, som är vanligare idag. Enligt *Språkriktighetsboken* (2005) av Svenska Språknämnden har ändelsen *-e* ”numera en ålderdomlig eller dialektal prägel och används därför mest vid anspelning på äldre språkbruk” (s. 89). Det används bara angående människor och framför allt människor av manligt kön. I psalmboken används ändelsen *-e* när man skriver om *den helige Ande*. Detta är knappast förvånande eftersom det mesta inom kyrkan bygger på en gammal tradition, så om det finns ett område där det är lämpligt med ett ”äldre språkbruk” så borde det vara detta.

4.4 Citat

Ett av de stora problemen vid översättningen är att källtexten till så stor del bygger på intertextualitet. Det betyder att texten innehåller flera citat, både från Bibeln och från andra

ställen. Citatet i början av texten av Gregorios av Nazianzos, en biskop som levde på 300-talet, visade sig särskilt svårt att hantera, då det inte verkar finnas översatt till svenska:

EX 7

What has not been assumed has not been healed, but what is united to God is also saved. (Rad 15 ff.)

I en fotnot på rad 848 i källtexten står det att citatet är hämtat från brev 101, men det gick ändå inte att hitta en svensk översättning. Att hitta citatet på engelska visade sig också vara svårt, vilket kan betyda att citatet har blivit översatt av författaren till engelska i samband med att texten blev skriven. Här uppstod alltså ett problem som kallas ”översättning i översättningen” (Ingo 2007:150). Frågan blev då om jag skulle översätta citatet själv eller låta det stå kvar på engelska. Ingo verkar luta åt att man i sådana situationer ska behålla originaltexten (Ingo 2007:150), framför allt för att undvika att översätta en text som redan är översatt. Men i detta avseende hade jag fått instruktionerna att översätta citatet själv om det inte fanns en redan befintlig översättning, vilket gjorde beslutet i denna fråga mycket lättare. Den svenska översättningen blev i slutändan:

EX 8

Det som inte har erkänts har inte helats, men det som är förenat i Gud har också räddats.

Vid själva översättningen av citatet uppstod det ett mindre problem. Ordet *assumed* som används i citatet har enligt *Norstedts stora engelsk-svenska ordbok* (2000) bland annat betydelsen ”förmodad, antagen”, vilket jag använde först. Men det blev mycket tydligt att detta inte passade in i citatet. Det blev alltså nödvändigt att undersöka vad citatet betyder för att förstå vad *assumed* spelar för roll. Citatet anspelar antagligen på den kristna synen på synd och hur människor måste erkänna sina synder för att man ska kunna bli räddad av Gud. Den närmsta betydelsen till detta som Nordstedts har är under *assume*, där det bland annat står ”ta på sig”, vilket är i stort sett det man gör i det här fallet. I slutändan använde jag mig av *erkänt*, då detta tycks vara det som menas i citatet, även om moderna översättningar av *assumed* inte lyder så.

Andra citat som används flitigt i texten är bibelord, där det fanns en del skillnader mellan de engelska och svenska översättningarna. Aloo Osotsi Mojola och Ernst Wendland (2003) diskuterar svårigheterna med översättning i ”Scripture Translation in the Era of Translation Studies”:

... because it is in fact impossible to convey the full semantic and pragmatic value of the original text via any translation, and secondly, because a choice must be made – that is, which aspects of the text the translators will at least attempt to convey in the target language and which elements they admit will probably be lost in translation. (Mojola & Wendland, 2003:17)

Olika översättare gör olika val och eftersom både den svenska och den engelska Bibeln har översatts från originalspråket så finns det ett antal skillnader som gjorde att det svenska bibelordet inte alltid motsvarade det engelska. I Sverige finns det flera olika översättningar av Bibeln. De som har använts i Svenska Kyrkan är 1917 års översättning och Bibel 2000, den senaste översättningen. På grund av detta, och med tanken att fler människor, framför allt ungdomar, känner till den senare översättningen, ville jag utgå från Bibel 2000. Men det var inte alltid som detta fungerade. Ibland visade sig skillnaderna mellan översättningarna inte vara något problem, som på rad 96, där bibelordet ”This is my beloved Son; in him I put all my joy” från Matt 3:17 står. Den svenska översättningen av samma ställe lyder ”Detta är min älskade son, han är min utvalde.” Den lilla skillnaden som finns påverkar inte resten av texten i någon större utsträckning och var därför inget större problem. Det första bibelcitatet som orsakade problem var 5 Mos 8:2, på rad 178 (min kursivering):

EX 9

Remember how the Lord your God led you all the way in the wilderness these forty years, to humble and test you in order to know *what was in your heart*

Översättningen från Bibel 2000 lyder:

Tänk på hela den väg som Herren, din Gud, har låtit dig vandra under dessa fyrtio år i öknen, för att tukta dig och sätta dig på prov, för att utröna om du är beredd att hålla hans bud eller inte.

Översättningen från 1917 års bibelöversättning lyder (min kursivering):

Och du skall komma ihåg allt vad som har skett på den väg HERREN, din Gud, nu i fyrtio år har låtit dig vandra i öknen, för att tukta dig och pröva dig, så att han kunde förnimma *vad som var i ditt hjärta*: om du ville hålla hans bud eller icke.

Det var alltså tydligt att den äldre översättningen låg närmare den engelska, vilket spelade en stor roll eftersom just uttrycket ”what was in your heart” kom att vara väldigt viktigt senare i källtexten. Redan på rad 185 skriver författaren om ”what lies hidden deep in our hearts”, och använder sig av citatet igen på rad 741:

EX 10

The trial is a moment of truth, it allows us to “know what is in the heart” in the words of Deuteronomy.

Även om man tidigare hade kunnat undvika att använda sig av 1917 års översättning, så blir det vid detta tillfälle nödvändigt. Det går inte att referera till ett uttryck som inte står i texten man refererar till, i det här fallet ”vad som var i ditt hjärta”. Och att använda sig av översättningen från 1917 i det här fallet men inte tidigare hade bara orsakat onödig förvirring. Om jag inte hade fått tillåtelse att använda mig att båda översättningarna hade ett alternativ varit att behålla, eller åtminstone gör en fotnot med en förklaring till, det engelska citatet. Men även detta hade nog gjort läsaren förvirrad. I slutändan blev översättningen:

EX 11

Prövningen är en sanningens ögonblick och tillåter oss att förnimma vad som finns i hjärtat, som det står i Femte Mosebok (1917 års översättning).

Jag fick alltså använda mig av orden i översättningen från 1917, men utan att citera det direkt. Eftersom jag har använt Bibel 2000 så ofta det går valde jag att lägga till en hänvisning till 1917 års översättning när jag använde den, för att inte förvirra läsaren.

Andra ställen där 1917 års översättning passade in bättre än Bibel 2000 var på rad 497 i källtexten, där författaren citerar Mika och rad 694 där Lukasevangeliet citeras. I det första exemplet lyder den engelska texten:

EX 12

Though he is Son of God, Jesus “walks humbly with his God” (Micah 6:8).

Författaren citerar bara en del av bibelordet, som i sin fullständiga version i Bibel 2000 lyder:

Människa, du har fått veta vad det goda är,
det enda Herren begär av dig:
att du gör det rätta,
lever i kärlek
och troget håller dig till din Gud.

I denna översättning finns det ingenting som liknar uttrycket ”walks humbly with God”. Detta är ett stort problem eftersom ett helt kapitel i källtexten har rubriken ”walking humbly with God” (rad 375) och utgår från just det här bibelordet. Återigen fanns en version som passade ihop bättre med källtexten i översättningen från 1917:

Nej, vad gott är har han kungjort för dig, o människa.
Ty vad annat begär HERREN av dig,
än att du gör vad rätt är och vinnlägger dig om kärlek
och vandrar i ödmjukhet inför din Gud?

I denna version finns en nästan ordagrann översättning av citatet som används i källtexten, vilket gör den mycket lämpligare att använda i måltexten. Slutresultatet som jag använde blev:

EX 13

Fast han är Guds son så vandrar Jesus ödmjukt med sin Gud (Mika 6:8, 1917 års översättning).

På rad 694 i källtexten citeras Lukasevangeliet nästan i förbifarten när författaren beskriver hur djävulen till slut lämnar Jesus. Den engelska bibelöversättningen beskriver hur han kommer återkomma "at the appropriate time". Enligt författaren är detta en referens till hur djävulen kommer att komma tillbaka vid Jesu korsfästelse och då som en hop människor som smädar Jesus. I Bibel 2000 står det att djävulen lämnade Jesus "för en tid", medan det i 1917 års version står "intill läglig tid". Som vid de tidigare tillfällena ligger 1917 års översättning närmare den engelska bibelöversättningen, vilket gör att den passar bättre in. I just det här fallet är visserligen inte skillnaden särskilt stor, men uttrycket "för en tid" kan upplevas som lite vagare och passar inte lika bra in i sammanhanget om djävulens återkomst som "intill läglig tid" gör. I slutändan använde jag den äldre översättningen:

EX 14

Lukasevangeliet tillägger att han kommer återvända, då han lämnar Jesus "intill läglig tid" (Luk 4:13, 1917 års översättning).

4.5 Meningsbyggnad och syftningar

Då källtexten inte var en särskilt komplicerad text uppstod det inte så många tillfällen där meningsbyggnaden behövde ändras på ett drastiskt sätt. De problematiska områdena var de gånger när vissa bibelcitat inte stämde överens i de olika översättningarna. Ett sådant exempel finns på rad 497:

EX 15

Though he is Son of God, Jesus "walks humbly with his God" (Micah 6:8).

Just det här bibelordet har jag redan tagit upp under rubriken "Citat" eftersom den svenska översättningen skiljer sig från den engelska. Men det är relevant också i det här avseendet, eftersom den svenska översättningen från 1917 lyder:

Nej, vad gott är har han kungjort för dig, o människa.
Ty vad annat begär HERREN av dig,
än att du gör vad rätt är och vinnlägger dig om kärlek
och vandrar i ödmjukhet inför din Gud?

De små orden *his* och *din* spelar inte någon större roll för budskapet i bibelordet, men i detta fall blir syftningen helt fel i den svenska översättningen. Jesus vandrar inte i ödmjukhet inför *din* Gud, utan inför *sin*. Att citera direkt går alltså inte och att ändra i ett citat, speciellt ett bibelord, är inte heller ett alternativ. Lösningen i detta avseende blev alltså att helt skriva om meningen och hänvisa till bibelordet snarare än att citera det:

EX 16

Fast han är Guds son så vandrar Jesus ödmjukt med sin Gud (Mika 6:8, 1917 års översättning).

I slutändan blev det ingen större förändring mot den svenska bibelöversättningen, men det innebar ändå en viss omskrivning och tanke för att syftningen skulle bli rätt.

4.6 Ett värderande språk

De värdeladdade ord som användes i texten visade på den specialiserade terminologi som finns i religiösa sammanhang. Förutom de laddade namnen på Jesus och Gud finns det även flera andra ord som innehåller en tydlig värdering. Hellspång och Ledin pratar om värderord, som får en framträdande roll i källtexten:

Vi skiljer på två typer av värdeord, plusord och minusord. De förra uttrycker gillande och uppskattning, de senare ogillande och avståndstagande. (Hellspång & Ledin 1997:170)

Alla ord har på något sätt en eller annan värdering i sig själva och den kristna traditionen har flera ord med starka värderingar. Värderingar kan ligga i namn, symboler och andra ord. Ernst Wendland nämner detta i ”A Literary Approach to Bible Translation”:

This procedure needs to be complemented by a corresponding examination of the images’ respective connotative associations. ‘Connotation’ refers to the diverse emotions, attitudes, values and other implications that tend to be conventionally connected with certain words and phrases, especially those bearing a special symbolic import. Such resonant connotative overlays may be positive or negative in nature (e.g. angel – demon) as perceived in relation to a given book, corpus, or literary tradition. (Wendland 2003:188)

Värderingen i ordet som används beror till stor del på kontexten som måltexten hör till. Men en del ord förändras inte särskilt mycket vid översättningen. Ett exempel på ord med värdering i källtexten är *temptation* 'frestelse' som får mycket uppmärksamhet:

EX 17

This affords us an opportunity to clarify the meaning of these words. The word "temptation" is familiar to us; we say it for instance in the Our Father. But in reality it is somewhat ambiguous. Is temptation the seduction of evil? We can be tempted by good things, however: tasty food, a beautiful concert, an excursion with friends.... And in the Bible, the meaning of the word is different still. (KT, rad 161 ff.)

Ordet *frestelse* innehåller en hel del värderingar och för med sig många konnotationer. En snabb sökning i Språkbankens korpus (2012-05-17) bland Göteborgsposten 2009-2011 på ordet *frestelse* visar att det oftast används vid maträtten Janssons frestelse, eller när man uttrycker en stark längtan eller vilja för någonting som inte alltid är nyttigt – oftast om mat. I religiösa sammanhang har det en helt annan betydelse, som förklaras i källtexten:

EX 18

Its most general meaning is "to cause to undergo a trial" or "to put to the test." (KT, rad 174 ff.)

Författaren förklarar betydelsen av ordet för läsaren för att berättelsens betydelse ska komma fram. Som översättare är det också viktigt att helt förstå betydelsen av detta ord, så laddat med värderingar och konnotationer, för att författarens budskap ska komma fram.

Författaren fortsätter att använda sig av bilder och starkt laddade ord. *Desert* är också ett ord som väcker tydliga bilder, vilket syns i följande exempel:

EX 19

What Jesus went through in the desert evokes both the trial of Israel as well as that of Job. The forty days Jesus spent in the wilderness of the hill-country of Judea correspond to the forty years of Israel in the Sinai desert. (KT, rad 242 ff.)

I det här fallet använder författaren bilden av den karga öknen och de associationer det kan ge till prövningen av Israels folk. Bilderna av det karga landskapet som läsaren får hjälper till att förstärka bilden av en utsatt Jesus – något som översättaren också måste inse om måltexten ska få med sig alla nivåer i källtexten.

5. Sammanfattning

En stor utmaning vid översättningen var de olika citat som användes. Framför allt låg svårigheterna i bibelorden, där de engelska och svenska bibelöversättningarna inte alltid stämde överens. Detta betydde att jag fick använda mig av både den svenska översättningen från 1917 och Bibel 2000 för att vissa viktiga begrepp skulle behållas i måltexten.

Det var också viktigt att hålla reda på alla namn och begrepp som författaren använde och att deras betydelse och värdering verkligen kom fram i måltexten. Även om språket inte var särskilt komplicerat innehöll det en specialiserad terminologi som man behövde vara uppmärksam på.

Trots att meningsbyggnaden och språket var relativt enkelt, visade det sig att texten krävde en översättare som var kunnig och medveten om kristna termer och berättelser för att författarens budskap skulle komma fram. Intertextualiteten och värdeorden som användes visade på att texten innehöll flera nivåer som lätt hade förlorats om översättaren inte hade förstått källtexten. Det var alltså viktigt att se till så att översättningen blev funktionell – att den hade samma funktion och meddelade samma budskap till mottagaren som källtexten – istället för imitativ.

Källförteckning

Primärlitteratur

Broder Richard, 2009, *Blessed in Our Human Frailty*, Taizé: Ateliers et Presses de Taizé, http://www.taize.fr/en_article8847.html 2012-01

Sekundärlitteratur

Den svenska psalmboken, 2002, Stockholm: Verbum Förlag AB.

Hellspong, Lennart & Ledin, Per, 1997: *Vägar genom texten: Handbok i brukstextanalys*, Lund: Studentlitteratur AB.

Ingo, Rune, 2007: *Konsten att översätta: översättandets praktik och didaktik*, Lund: Studentlitteratur AB.

Karlsson, Jonny, 2000: *Predikans samtal*, Skellefteå: Artos Bokförlag.

Kelly, Henry Ansgar, 2006: *Satan: A Biography*, Cambridge: Cambridge University Press.

Lundquist, Lita, 2007: *Oversættelse: Problemer og strategier, set i tekstlingvistisk og pragmatisk perspektiv*, Frederiksberg: Samfundslitteratur.

Mojola, Aloo Osotsi & Wendland, Ernst, 2003, "Scripture Translation in the Era of Translation Studies", I: Wilt, Timothy (red), *Bible Translation: Frames of Reference*, St. Jerome Publishing, Brooklands, Manchester, s. 1-26.

Norstedts stora engelsk-svenska ordbok, 2000, Stockholm: Norstedts Akademiska Förlag

Språkriktighetsboken, 2005, Svenska språknämnden, Stockholm: Norstedts Akademiska Förlag

Wendland, Ernst, 2003, "A Literary Approach to Bible Translation", I: Wilt, Timothy (red), *Bible Translation: Frames of Reference*, St. Jerome Publishing, Brooklands, Manchester, s. 179-230.

Internetkällor

Bibel 2000, 2012-04, www.bibeln.se.

Bibeln, 1917 års översättning, 2012-04 www.bibeln.se.

Nationalencyklopedins hemsida, 2012-05-16, <http://www.ne.se/djävul>.

Språkbankens korpus, Göteborgsposten 2009-2011, 2012-05-17, http://spraakbanken.gu.se/korp/#hpp=25&sort=&stats_reduce=word.

Taizés hemsida, A bit of history: The beginnings, 2012-04-04,
http://www.taize.fr/en_article6526.html.